

УДК 343.2

Г. М. Куцкір
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права та кримінології
Прикарпатського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОМАШНІЙ АРЕШТ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

З урахуванням законодавцем значної кількості міжнародних та Європейських стандартів кримінального судочинства, а також власного накопиченого досвіду, на підставі нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), який набув чинності 20 листопада 2012 року, була здійснена реформа вітчизняного кримінального судочинства.

Однією із прогресивних новел у КПК України можна назвати введення такого запобіжного заходу, як домашній арешт, при якому особа, обмежуючись у конституційному праві на свободу пересування, зберігає можливість перебувати у звичних домашніх умовах, а також зникнення таких архаїчних запобіжних заходів, які були передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року, як підписка про невиїзд, порука громадської організації або трудового колективу, нагляд командування військової частини [1, с. 129].

Метою впровадження найбільш демократичного та гуманного серед запобіжних заходів, які пропонує законодавець, а саме домашнього арешту, що закріплений у ст. 181 КПК України, є заповнення проміжною ланкою великої прогалини між заходами, не пов'язаними з позбавленням або обмеженням свободи підозрюваного, обвинуваченого, які за наявності підстав та в порядку, встановленому законом, застосовуються під час кримінального провадження слідчим суддею, судом із метою забезпечення їх належної процесуальної поведінки та триманням під вартою. Застосування домашнього арешту позитивно впливатиме на підвалини боротьби з кримінальними правопорушеннями, одночасно будуть враховані й інтереси держави, на бюджет якої не лягає тягар створення умов для утримання та ізоляції підозрюваного чи обвинуваченого в місцях позбавлення волі.

Окремі питання застосування такого запобіжного заходу, як домашній арешт, були предметом дослідження таких науковців, як М.Й. Вільгушинський, О.В. Захарченко, О.В. Капліна, В.Г. Крайнюк, О.П. Кучинська, О.О. Левендаренко, Л.М. Лобойко, Є.І. Макаренко, В.Т. Маляренко, В.Т. Нор, Ю.Г. Овчінников, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, Є.В. Солодко, О.Ю. Татаров, Н.В. Ткачова, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, В.П. Шибіко, О.Г. Шило та ін. Однак ступінь дослідженості обраної наукової проблематики у контек-

сті змін, що були внесені до КПК України протягом останніх років, наразі залишається недостатнім.

Мета даної статті полягає у визначенні поняття, сутності та особливостей застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, а також аналізі положень кримінального процесуального законодавства України щодо підстав та процесуального порядку його застосування.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, згідно з ч. 1 ст. 181 КПК України, домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби [2], тобто особа, до якої застосовано даний запобіжний захід, має цілодобово або в певний час доби, наприклад, з 22 до 06 години, перебувати за місцем свого проживання і не може без дозволу відлучатися. Стосовно змісту цієї норми кримінального процесуального закону слід зазначити, що законодавець передбачив повну заборону підозрюваному та обвинуваченому залишати своє житло, а отже, за рішенням слідчого судді останній буде по суті триматися під вартою в домашніх умовах. Дана вказівка закону є правильною, якщо вважати конкретний запобіжний захід альтернативою тримання під вартою, оскільки до особи застосовуються всі обмеження, притаманні найсуворішому запобіжному заходу, за винятком побутових умов його утримання. Можливість встановлення інших обмежень при домашньому арешті в законі не передбачено. Проте на підозрюваного, обвинуваченого при обранні до нього цього запобіжного заходу як такого, що непов'язаний з триманням під вартою, може бути покладено один або кілька обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, зокрема:

1) прибувати до визначеної службової особи суду або до іншого органу державної влади із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль для пошуку роботи або навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

Детально режим домашнього арешту має визначатися ухвалою слідчого судді про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

У наукових публікаціях також зазначено, що домашній арешт – це запобіжний захід з обмеженням свободи та особистої недоторканності підозрюваного, обвинуваченого з метою забезпечення належної поведінки зазначених осіб із залишенням їх в умовах «м'якої» ізоляції, що дозволяє максимально задовольнити природні права особистості [3, с. 11].

На думку Н.В. Ткачової, домашній арешт полягає в обмеженні свободи підозрюваного, обвинуваченого у вигляді ізоляції його від суспільства за місцем постійного проживання [4, с. 69].

Г.С. Русман під обмеженням свободи підозрюваного, обвинуваченого у момент застосування домашнього арешту розумів повну або часткову їх ізоляцію від суспільства із встановленням заборон на спілкування, передбачених кримінально-процесуальним законодавством [5, с. 151].

Домашній арешт є другим за суворістю запобіжним заходом, що знаходиться між заставою та триманням під вартою, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою – занадто суворим [6, с. 162; 7, с. 10; 8, с. 110; 9, с. 62–63; 10, с. 208], і повинен застосовуватися до підозрюваного, обвинуваченого за наявності підстав, вказаних у статті 177 КПК України, та обставин, передбачених статтею 178 КПК України, а також за тієї умови, що підозрюваний, обвинувачений буде повною мірою позбавлений можливості залишати приміщення, в якому утримується, спілкування зі сторонніми особами, окрім тих, що визначені в законі, та за якими цілодобово здійснюватиметься контроль за допомогою засобів і посадовими особами, що визначені КПК України.

Мета застосування домашнього арешту така сама, як і інших запобіжних заходів – забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-які із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального право-

порушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні або перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується (ч. 1 ст. 177 КПК України).

При обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту суддя зобов'язаний керуватися ст. 178 КПК України, у якій детально перераховані обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу. Це не тільки вагомість доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення, або тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, але і наявність у нього постійного місця проживання, у тому числі наявність у нього родини й утриманців, та постійного місця роботи або навчання, міцність соціальних зв'язків, майновий стан, а також його репутація тощо.

За обсягом обмежень даний запобіжний захід якоюсь мірою рівнозначний обмеженню волі. У зв'язку з цим слід погодитись з думкою О.П. Кучинської, що у разі обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого домашнього арешту до нього застосовуються такі види обмежень:

1) заборона виходу з житла – повністю чи у певний визначений час;

2) заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку;

3) заборона спілкування з певним колом осіб та прийому будь-кого у себе вдома;

4) застосування електронних засобів контролю та покладення обов'язку завжди мати при собі ці засоби і забезпечувати їх роботу;

5) покладення обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки чи інші сигнали контролю, телефонувати або особисто з'являтися у визначений час до органів міліції чи інших органів, що здійснюють нагляд за поведінкою обвинуваченого;

6) встановлення спостереження за підозрюваним, обвинуваченим чи його житлом, а також охорона його житла чи відведеного йому для житла приміщення;

7) інші подібні заходи, які забезпечують певну поведінку і несупору ізоляцію від суспільства [11, с. 18].

За невиконання підозрюваним, обвинуваченим зобов'язань, передбачених такими запобіжними заходами, як особисте зобов'язання та особиста порука, на них накладається грошове стягнення. Аналогічної норми щодо домашнього арешту не-

має. Існує думка, що необхідно передбачити грошову відповідальність особи, до якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, за невиконання нею своїх обов'язків. Тому варто погодитися з даною думкою науковців, оскільки наявність такої відповідальності буде додатковим фактором, що стимулюватиме підозрюваного, обвинуваченого дотримуватися покладених на нього обов'язків.

Домашній арешт як запобіжний захід має низку переваг. Враховуючи, що особа усвідомлює невідворотність покарання, домашній арешт дає можливість підозрюваному, обвинуваченому, залишаючись у своєму помешканні, не втратити себе як особистість, зберегти соціальні та сімейні зв'язки, а в деяких випадках і продовжити працювати та забезпечувати свою родину. Особливо актуальним це є у випадках, коли підозрюваний або обвинувачений є єдиним годувальником у родині.

Доцільно зауважити, що домашній арешт не повинен обмежувати права та свободи людини, а тому вказівка в ухвалі на окремі обмеження має бути вмотивована судом. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила), затверджені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року № 45/110, передбачають, що конкретні обмеження для обвинуваченого (підозрюваного) формулюються в практичній і чіткій формі, і їх кількість за можливості зводиться до мінімуму (пункти 2.6; 12.2). У процесі застосування не пов'язаних із тюремним ув'язненням заходів дотримується право обвинуваченого на особисте життя, а також право на особисте життя його родини (п. 3.11) [12]. Дехто з науковців вважає домашній арешт неізоляційним запобіжним заходом [13]. Проте з даною позицією навряд чи можна погодитися, так як домашній арешт, безумовно, слід вважати ізоляційним запобіжним заходом, щоправда, з «несуворою» формою ізоляції особи (на відміну від затримання та тримання під вартою).

Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або звинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі; якщо ж санкцією статті Кримінального кодексу України такого покарання не передбачено, то застосовувати домашній арешт законом заборонено. Варто зазначити, що таке формулювання норми є нечітким і може призвести до того, що цей запобіжний захід можна буде застосувати й до осіб, яким загрожує навіть довічне позбавлення волі. Тому більш доцільним вбачається встановлення граничної верхньої межі строку позбавлення волі, до якої можливо застосовувати домашній арешт. У свою чергу запобіжний захід у вигляді

домашнього арешту не може бути застосованим до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-1141, 258-2585, 260, 261 Кримінального кодексу України. Ст. 299 КПК України також містить певне застереження про недопустимість застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту під час досудового розслідування кримінальних проступків [2].

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчого або суд, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю (частини 3–5 ст. 181 КПК України), що передбачає безумовне виконання підозрюваним (обвинуваченим) обов'язків, покладених на нього застосуванням домашнього арешту. Вважаємо, що контроль органами Національної поліції щодо застосування до особи домашнього арешту повинен бути цілодобовим, – лише таким чином можна забезпечити виконання завдань застосування цього запобіжного заходу. Порядок застосування електронних засобів контролю встановлюється наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09 серпня 2012 р. № 696 «Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю». Крім електронного браслета, відповідно до згаданого наказу МВС України, можна застосовувати й інші засоби електронного контролю за підозрюваними, обвинуваченими. Водночас, законодавець передбачив винятки, коли не допускається застосування електронних засобів контролю, а саме: коли вони суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Одним із позитивних моментів домашнього арешту є те, що він має певний термін дії – два місяці. Для органів, які проводять досудове розслідування, це виступає суттєвим стимулом зробити все, вкладаючись у процесуальні строки. За необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений до 6 місяців за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199

КПК України, але зазначений строк є остаточним. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що головною позитивною якістю такого запобіжного заходу як домашній арешт є те, що особа не відчуває на собі того жорсткого тиску, як під час тримання під вартою. Підозрюваний, обвинувачений може жити звичайним життям, працювати, спілкуватися, бути з сім'єю. Наявність домашнього арешту в КПК України дає змогу диференційовано підійти до питання про обрання запобіжного заходу й індивідуалізувати його застосування, досягнути тих самих цілей, що й у разі застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, але дотримуючись при цьому життєво важливих інтересів особи, щодо якої вони застосовуються.

Література

1. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій : навч. посібник / Л.М. Лобойко. – К. : Істина, 2007. – 456 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17>.
3. Балтабаєв К.Т. Домашній арешт в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / К.Т. Балтабаєв. – Караганда, 2001. – 18 с.
4. Ткачева Н.В. Меры пресечения, не связанные с заключением под стражу, в уголовном процессе России : монография / Н.В. Ткачева, А.В. Кудрявцева. – Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 2004. – 192 с.
5. Русман Г.С. Судебный контроль за избранием меры пресечения в виде заключения под стражу, домашнего ареста : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г.С. Русман. – Челябинск, 2006. – 192 с.
6. Куценко Д. В. Зарубіжний досвід застосування домашнього арешту у кримінальному процесі / Д.В. Куценко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Юридичні науки. – 2014. – Вип. 1. – Т. 3. – С. 162–165.
7. Вільгушинський М.Й. До питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу відповідно до кримінального процесуального кодексу України / М.Й. Вільгушинський, Ю.А. Ліхолетова // Адвокат. – 2012. – № 11. – С. 9–13.
8. Шелякін О.С. Окремі питання застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні / О.С. Шелякін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія : Юриспруденція. – 2015. – № 16. – Т. 2. – С. 110–114.
9. Москалюк Ю.Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ю.Д. Москалюк. – Ірпінь, 2015. – 200 с.
10. Безрукава А.Ф. Домашній арешт у системі запобіжних заходів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / А.Ф. Безрукава // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (спеціальний випуск). – С. 203–209.
11. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінально-процесуальному законодавстві / О.П. Кучинська // Адвокат. – 2010. – № 7. – С. 17–19.
12. Минимальные стандартные правила ООН в отношении мер, не связанных с тюремным заключением. (Токийские правила). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_907.
13. Дідюк І.Л. Особливості обґрунтування підстав та умов обрання домашнього арешту / І.Л. Дідюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 3 (спеціальний випуск). – С. 301–311.

Анотація

Куцкір Г. М. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні: поняття, сутність та процесуальні особливості його застосування. – Стаття.

У статті надано характеристику поняття та сутності домашнього арешту як запобіжного заходу; наведено підстави його застосування; визначено особливості домашнього арешту та висловлено пропозиції щодо вдосконалення порядку його застосування в кримінальному провадженні; прокоментовано позитивні та негативні сторони такого запобіжного заходу.

Ключові слова: кримінальне провадження, запобіжний захід, домашній арешт, обвинувачений, підозрюваний.

Аннотация

Куцкір Г. М. Домашний арешт как мера пресечения в уголовном производстве: понятие, сущность и процессуальные особенности его применения. – Статья.

В статье дана характеристика понятия и сущности домашнего ареста как меры пресечения; приведены основания его применения; определены особенности домашнего ареста и высказаны предложения по совершенствованию порядка его применения в уголовном производстве; прокомментированы положительные и отрицательные стороны такой меры пресечения.

Ключевые слова: уголовный процесс, меры пресечения, домашний арест, обвиняемый, подозреваемый.

Summary

Kutskir H. M. House arrest as a preventive measure in criminal proceedings: concept, nature and procedural aspects of its application. – Article.

The article describes concept and essence of house arrest as a preventive measure; reasons for its application; features of house arrest and suggestions for improving its application in criminal proceedings; commented on positive and negative aspects of such a measure.

Key words: criminal proceedings, preventive measure, house arrest, accused, suspect.